

raons perquè no hi ha res menys blanc que el xanquet: peixetó de color gris fortament tirant a fosc.

Xano (Lloseta), pot ser alteració de (*bon*)*jan* amb influència dels mots tractats a *XAI Xanós* < *EIXA-MÚS* (*xamós*) < *amoinós* *Xano-xano*, V. PLA *Xansa*, V. *xanxa*

XANT i XANTAR, de l'oc. ant. *chant* i *chantar*, formes que tenien els mots *CANT* i *cantar* en la llengua dels trobadors, en particular els de parla llemosina o imitadors de la varietat nòrdica de la llengua. □ 1.ª doc.: poetes del S. XIII.

Com és sabut els nostres poetes d'aquest segle i del següent aprofitaven quasi tots llur llenguatge; i entre els trobadors de l'època, tingueren prestigi les formes llemosines i de la zona Delfinat-Alvèrnia-Marcha, prop de la meitat Nord de Terres d'Oc, en les quals tot CA es tornava *cha-*; ço que resulta en l'adopció de les formes allemosinades, especialment en la producció més lírica (i per consegüent en *chantar*, *chant*, *chansó(n)*), fins en els poetes de la meitat meridional. Tothom recordava els versos de grans trobadors, com Ventadorn — «Non es meravella s'ieu *chan* / mielhs de nulh autre *chantador*, / que plus mi tra cors vers amor ---» — o Arnaut Daniel, en boca del qual posà Dante unes tercetes en llengua d'oc en el seu *Purgatorio* (xxxvi, 142), quan l'Alighieri li pregunta qui és: «Tant m'abelís vostre cortés deman / que ieu non puese ni-m volh a vós esdire: / Ieu sui Arnautz que plor e vauc *chantan*: / remembra-me la passada folor ---».

Són grossos errors elementals d'AlcM posar aquests mots com a cita catalana, i dir que *xant* i *xantar* són manlleus del francès. Els poetes catalans d'aquells segles estengueren tant o més que els de Llenguadoc i Provença aquest tret allemosinat, que els nostres escribes representaven per *x-* (cf. Aversó, *Torc.* II, 28, 71; *xanti*, *xanta*, *xantià*, *xanterà* en les seves llistes de rims, 1170, 472, 26, 22); els casos de *xant*, *xantar* i *xançó* es troben en Cerverí, G. de Berguedà, G. de Cervera etc. per moltes dotzenes; seguiren fins i tot els més estrictament catalans com Llull, els vells Marc i Turmeda, en aquells passatges on tenien punt a accentuar el to líric d'una obra.

«Finit és aquest plant, qui és tan dolorós, / de la Verge, reina, maire de pecadors, / lo qual vol que *xantem* los grans e los menors: / --- / per què, eu Ramon Llull, qui del *xant* hai dolors, / lo dó --- si Nostra Dona e'l cel hagués dolors / car tan pauc honram son Fill, --- / A vós, Verge reina, coman est *xant* d'amors», fi del *Plant de la Verge* de Llull; «Déus, ab vostra vertut, començ est desconhort, / lo qual faç en *xantant*, per ço que me'n conhort / ---», principi del seu *Desconhort* (NCl. III, 72.373ss., 73.1ss.). «Sots los arbres són les flors, / qui re florint florejavén, / gitant lus flagrans odors; / per l'ayre variejaven auceylets que hi *xantaven* / lurs vessets e lurs *xansós*: / a quintes e a bordós / musicalment biscantaven», «E la Verge, d'alegransa, / pregarem que 'n prec son Fiyl, / e per un

novell estil, / *xantar*-li-n'he una dansa», Turmeda (*Cobles Div.*).

De tot això quedà memòria, en el parlar popular, especialment el de les altes Muntanyes del Princ. i el de les Illes. Aplicat allà, sigui a modulacions de gent singular, sigui a les dels ocells, estès després a d'altres bèsties. P. ex. eiv. «*xan*: canto marinero, extranjero, del Norte», PzCabr. Dels animals, sobretot a Pallars i Ribagorça, on el folklore, a la imitació pintoresca de llur veu (a la manera d'aquells «blat segat, blat segat» atribuït a la guatlla, o «no tens sinó un ou» de la mallerenga). AMALcover ens conta com al capdamunt de Ribagorça, mentre ell feia parlar els nois de l'escola, «Mn. B. i En Moll repleguen els [noms dels] jocs de minyons --- noms --- nombres --- *xant* dels animals, ram de la neu, vents ---» (BDLC XII, 1922, 181); J. Lluís Pallarès explica com es diu també de formes peculiars d'udolar o glapir dels cans: «ara et diré quin *xant* fan los gossos quan pressenten la mort d'una persona» (*Records de la meua vida de pastor*, 56). Deixem per a l'AlcM esclairar-se útilment sobre els matisos i localitats de tot això.

Altres DERIV. d'aquesta forma dels descendents romànics de CANTUS i la seva família. *Xantaire* ribag.

Xantre, pres oc. ant. *chantre*, cas subjecte de *chantor* 'cantor' (col·laborant-hi també el fr. *chantre*), a causa de la influència de les grans institucions monacals del Migdia de França i de les ordes franceses en la vida antiga del clero català, regular i secular.

En lloc de *xantre* [1385] a l'E. Mj. es troba més aviat en cat. una variant *xandre*, en part en cants de música mundana: BMetge fent parlar l'ombra de Joan I: «Jo m'adelitava molt més que no devia en caçar, e escoltar ab gran plaer *xandres* e ministrers, e molt donar e despender ---» (*Somni* II, 69.9). I encara més en la d'església: «los *xandres* del Papa» a. 1399, «los *xandres* de la Seu» Bna. 1439 (cites en DAg.), forma alterada que hauria pogut ja néixer en ll. d'oc (si bé no consta en PSW, Rayn. II, 313; FEW II, 236a; TdF, obres que il·lustren sobre la vida del mot en aquella terra), i que s'explica ací o allà per la influència dels nombrosos mots i formes en *-dre* de sentit o aplicació personal: *cappadre*, *lladre*, *tendre*, els nominatius oc. *mendre*, *mielhdre*, i en particular (car degué ser molt antic) el preliterari *prevedre* abans de quedar reduït a *prevere*, oc. *preveire*; potser hi ajudaria una etimologia popular que hi relligués el nom dels antics *Alexandre*, famosos poetes i exaltats monarques; nom que s'usà, abreujat popularment, entre nosaltres com *Xandre* i *XANDRI*; la variant de *xantre* mantingué vida sobretot en el conservador ambient de les Illes, avui encara en l'església catedral de Ciutadella (AlcM) i 4 vegades el lleigeixo en aquesta forma en text de 1506 relatiu a la col·legiata de Valldemossa Busa-N.].

Xantatge, del francès *chantage*, acció del qui amenaça amb «chanter» les tristes fetes d'algú; anomenat en francès sarcàsticament *maitre chanteur* (per al qual són 'capelles' les... capelletes, tertúlies i tota reunió); *xantagista*, *-agista*.